
UDK: 821.163.42.09-1 Brautić N.
Izvorni znanstveni članak
Primljen 28. IX. 2017.

PAVAO KNEZOVIĆ
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
pknezovic@gmail.hr

PJESNIČKI MARTIROLOGIJ NIKOLE BRAUTIĆA

Sažetak

Biskup Nikola Brautić stvorio je jedinstveno djelo u svoj hrvatskoj književnosti. Dapače, nije mi poznato da postoji slično djelo u koje bi se mogao ugledati. Djelo je, kako sam biskup priznaje (*Hos ego versiculos feci reclusus et exul, | Carcer et exilium quo leviora forent. | Neve rigor fragilemque vehemens tentatio mentem | In desperatas praecipitaret aquas.*) nastalo iz „očaja“ dok se nalazio u najzloglasnijem rimskom zatvoru Andeoskoj tvrđavi po nalogu pape Grgura XV., gdje je Brautić proživio osam mjeseci i bio osuđen na desetogodišnji zatvor u Perugii, ali ga je nakon dvije godine novi papa Urban VIII. proglasio nevinim i oslobodio. Brautić je opjevao u jednome distihu život jednoga sveca ili svetice ili pak neku svetkovinu. Dakle, distih sa svojim naslovom tvori cjelinu, a *Pjesnički martirologij* sadrži 4864 distiha. Rabio je tadašnji latinski jezik koji je bio u svakodnevnoj uporabi, ali od stilskih figura pored krasnih poredbi najizrazitija je igra riječi koja se nalazi gotovo u svakome distihu. Razumljivo je da postoji jak utjecaj pjesnika Augustova doba (prvenstveno Vergilija i Horacija) što se ogleda u uporabi karakterističnih fraza. U radu je posebna pažnja posvećena tzv. ilirskim svecima, tj. onima koji su na bilo koji način vezani za antički Ilirik. U tome je segmentu Brautić često dopunjavao *Rimski martirologij* Cesarea Borominija koji mu je bila glavna lektira.

Ključne riječi: distih; martirologij; ilirski svetac / svetica; mučenik / mučenica

Glede kompozicije ovo je Brautićevo djelo jedinstveno u hrvatskoj književnosti. Naime, po uzoru na martirologije i ovo djelo u prvome svojem dijelu kalendarski od prvoga siječnja do trideset i prvoga prosinca obrađuje u distihu nekoga sveca ili sveticu (nekih je pojedine kreposti obradio u više distiha, ali uvijek pod nekim drugim naslovom), zatim sve svetkovine i neke događaje iz povijesti Crkve te života Kristova i Blažene Djevice Marije. Uvijek jedan naslov slijedi distih u kojem je opjevano što naslov „zahtjeva“, tj. prvi dio tvori 4864 distiha.¹ U drugome je dijelu također u distisima opjevao Kristovo rodoslovlje (*Christi genealogia*) s nekoliko osobitih događaja ili pak činjenica, npr. *De creatione mundi* (*O stvaranju svijeta*). Taj dio tvori 69 distiha. Treći je dio znatno najmanji, ima samo 19 distiha, a posvećen je moljenju krunice, zapravo meditativnim dijelovima pri moljenju rožarija: *De quindecim mysteriis sanctissimi rosarii* (*Petnaest otajstava presvetog rožarija*). Pored toga *Pjesnički martirologij* donosi 12 „posvetnih“ distiha te pjesmu upućenu čitatelju (*Ad lectorem*) i svojevrsni popis svetaca.² Biskup je Brautić to neobično djelo posvetio upravo samom Kristu: „*AD CHRISTUM CRUCIFIXUM*“ (*Raspetom Kristu*) s distihom: *Christe tibi solique meos inscribo labores, | Qui mihi largiris solus et unus opem.*³

Nužno je, čini mi se, upoznati poprilično burni život našega Nikole Brautića kojega spominju svi dubrovački biografi. Đurđević ga spominje

1 Siječanj ima 394 distiha, veljača 320, ožujak 371, travanj 413, svibanj 468, lipanj 344, srpanj 412, kolovoz 345, rujan 497, listopad 608, studeni 355 i prosinac 337 distiha; u studenome za spomen mrtvih jedan epigram s dva elegijska distiha i jedan epigram od četiri jampska dimetra u čast svetkovine ruke sv. Vlaha, koju im je nebo darovalo: *De festivitate Brachii S. Blasii Episcopi et martyri Primarii Reipublicae Ragusinae Patroni*.

2 Iscrpan je Körblerov opis Brautićeve djela: „U knjizi nije dakle obrađen samo martirologij, nego u njoj nahodimo i onu evanđeosku nauku o rodu Isusovu od postanka svijeta do Marije prenesenu u 69 latinskih distiha, pa otajstva, što se dodaju riječi 'Isus' u molitvi 'Zdravo Marijo', kada se moli krunica, izrečena u 19 distiha. Sam martirologij obuhvata 626 strana velike četvrtine i sastoji se od 4880 latinskih distiha. Osim toga ima knjiga još 54 nepaginirane strane, na kojima čitamo posvetne pjesme (str. 1. do 4.), popis sviju svetaca i svetkovina, što se pominju u martirologiju, alfabetski ureden po mjesecima i danima (str. 5. do 52.), napokon popis nekih knjiga, što ih je štampao Marko Ginammi (str. 53.). Zajedno s nepaginiranim stranama i natpisnim listom knjiga Brautićeve ima 692 strane u velikoj četvrtini, pa bi štampanje ovakve knjige i danas stajalo lijepu svotu novaca. Naklada njezina bila je, čini se, dosta malena, jer se od nje malo komada sačuvalo do dana današnjega“ (Körbler, 1912: 83 – 84).

3 „Kriste, jedino tebi posvećujem svoje neprilike, tebi koji mi jedini darivaš snagu.“ Između naslova i posvetnog distiha navedeno je ime autora, što nema ni u jednome drugom posvetnom distihu: „*Nicolaus Brautius Episcopus Sarsinae, et comes Bobij*“.

u *Pismu Radu Miličiću*⁴, a znatno opširnije o njemu piše u djelu *Vitae illustrium Rhacusinorum* ili *Vitae et carmina nonnulorum illustrium civium Rhacusinorum* gdje navodi da je bio biskup u Sarsini, a toj je biskupiji pripadala i grofovija Bobbi, te da „scripsit 'Martyrologium' vel beatorum seriem, ut in singulos dies incidunt, carmine comprehendit non satis felici Minerva“. Još navodi da je djelo posvetio „ad archiepiscopum Ravennatem cardinalem Capponium id hisce versibus testatur: 'Aemiliae patrum princeps, in carcere tetro | si male tantum est, corige dictus opus'“ (Kolendić, 1935: 35). Spominje još Brautićev boravak u zatvoru potkrepljujući te vijesti navodeći distih iz pjesme *Ad lectorem*.⁵ Na kraju spominje ostala dva dijela *Pjesničkog martirologija*.⁶ Znatno je opširniji Brautićev životopis što ga je napiso S. M. Crijević⁷ posluživši se pri tome veoma izdašno Nikolinim spisom *Ad universos Ecclesiae Dei praelatos* koji navodno ima 127 stranica. Tom se Brautićevom poslanicom ili enciklikom (samo navodima što se nalaze kod Crijevića) posluzio obimno Đuro Körbler koji je više puta naziva autobiografijom⁸. Fra Sebastijan Slade donosi bitne podatke iz Brautićeva života i kratak, ali jasan prikaz njegova *Pjesničkog martirologija* ističući kome je posvećen

4 „Niccolò Brautti, vescovo di Sarsina e conte di Bobbio, poeta latino, fiorì verso il 1600. Consegnò alle stampe 'Il martirologio romano' in versi“ (Kolendić, 1935: 4).

5 „Hos ego versiculos feci conclusus et exul, / carcere et exilium quo leviora forent“ (Kolendić, 1935: 35).

6 „Item poetice descripsit Christi genealogia et quindecim mysteria rosarii“ (Kolendić, 1935: 35).

7 „Nicolaus Brautius“ Crijević, Serafin Marina (Cerva, Seraphinus Maria), (1977) *Bibliotheca Ragusina*, sv. II – III, JAZU, Zagreb, 519 – 531.

8 Usp. „Poslanicu naime njegovu 'ad universos Ecclesia Dei praelatos' koja je bila zapravo njegova autobiografija, imali smo izobila prilike upoznati govoreći o životu nesretnog biskupa. Sada mogu spomenuti samo još toliko, da je Brautić rečenu poslanicu stao pisati druge godine, otkako se vratio na Lopud, kako i opet doznajemo iz onoga Cervina izvotka: 'Scrisse l' enciclica otto anni dopo che cominciò la persecutione e fùcarcerato: Octonalis hodiequae est prima Decembris 1628.' A spomenuo sam ujedno, da ta poslanica nije bila nigda štampana. Može biti, da se pobožni biskup i sam skanjivao izaći pred svijet sa spisom, u kojem se uza svu opreznost piščevu ipak otkrivahu slabe neke strane vladavine crkve, a u njegovu skanjivnju da ga je zatekla smrt. Ali isto tako može biti, da Brautić s tim svojim radom nije bio gotov, pa da je samo nedovršeni njegov spis dospio u biblioteku dubrovačkih dominikanaca, kako sam već prije spomenuo“ (Körbler, 1912: 83). Prijepis čitave te Brautićeve poslanice sačuvao se u Matijaševićevu zborniku *Zibaldone I*, Arhivu Male braće br. 433 (Čulić, 265).

i okolnosti u kojima je ispjevan.⁹ Također F. M. Appendini sastavio je Brautićev životopis oslanjajući se pri tome poprilično na Crijevića, a na kraju kaže kako ne zna je li tiskana ili ne enciklika koju spominje Crijević.¹⁰ U novije vrijeme o Brautiću je pisala Gorana Stepanić natuknicu za *Leksikon hrvatskih pisaca*,¹¹ te znatno opširnije i meritorno u svojoj doktorskoj disertaciji,¹² a mnoštvo podataka o Nikolinu životu, djelu i literaturi o njemu donio je Dračevac u 2. svesku *Hrvatskoga biografskog leksikona*.¹³ Međutim, zanimljiv je kratki Brautićev životopis što ga donosi F. Ughelli koji navodi da je Nikola „literatura clarus“ bio 45. biskup Sarsine.¹⁴ Čak mu je i *Hrvatska enciklopedija* posvetila četrnaest redaka jednoga stupca u kojima ima veći broj netočnosti.¹⁵ Njezina je mrežna verzija nešto kraća, ni ona nije točnija, ali pruža čitatelju „glavne“ činjenice, a problem nastaje s prezentacijom Nikolina djela.¹⁶ Naši ugledni

- 9 „Djelo je posvetio nadbiskupu ravenkom kardinalu Capponiju, a izdao ga je u Mlecima kod Marca Grimanija [1630]. To sadrže, rekao bih, ovi stihovi upućeni već spomenutom čitatelju: *Hos ego versiculos feci conclusus et exul, | Carcere et exilium quo leviora forent.* (Ove stihice učinih ja zatvorenik | da bi time olakšao zatvor i progonstvo.)“ (Slade, 2001: 130).
- 10 „Il Cerva parla d’ una Enciclica del Brauti, la quale non so, se sia stampata, e che incominca: *Nicolai Brautti Sarsinae, & Comitib Bobbii ad universos Ecclesiae Dei praelatos*“ (Appendini, 1803: 136).
- 11 Stepanić, Gorana (2000) „BRAUTIĆ, Nikola (Braut, Brautius, Brautti)“, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 101 – 102.
- 12 Stepanić, Gordana (2005) *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, doktorska disertacija, Zagreb, 13 – 15, 172 – 173, 252.
- 13 Dračevac, Ante (1989) „BRAUTIĆ, Nikola (Braut, Brautius, Brautti)“, tom 2. Bj – C, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 286 – 287.
- 14 Ughellus, Ferdinandus (1717) *Italiasacra sive de episcopis Italiae et insularum adjacentium rebusque ab iis praclare gestis... Opus singulare provinciis XX distinctum in quo ecclesiarum origines, urbium conditiones, principum donationes, remdita monumenta in lucem proferuntur*, Tomus II, Apud S. Coleti, Venetiis, 675.
- 15 Npr.: „Za života je objavio *Pjesmovni martirologij (Martyrologium poeticum, 1630)* prepjev *Rimskoga martirologija* s približno 5000 lat. distiha.“, „Brautić, Nikola (Braut, Brautius, Brauti)“ *Hrvatska enciklopedija* (2000) sv. 2., Be – Da, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 308.
- 16 „Brautić, Nikola (Braut, Brautius, Brautti) hrvatski latinski pjesnik (Lopud, 1566 – Lopud, 27. V. 1632). Školovao se u Rimskom kolegiju. Papa Klement VIII. imenovao ga je 1602. biskupom u Sarsini (Emilija), gdje se sukobio s obitelji Aldobrandini, koja je ondje držala posjede. Za pape Grgura XV. provedena je protiv njega istraga: 1621. zatvoren je u Anđeosku tvrđavu u Rimu, a nakon osmomjesečnoga tamnovanja osuđen je na gubitak biskupije i desetogodišnje progonstvo u Perugiu. Papa Urban VIII. proglasio ga je 1625. nevinim, iako ga nije vratio u Sarsinu. God. 1627. vratio se u zavičaj. Za života je objavio *Pjesmovni martirologij (Martyrologium poeticum, 1630)*, prepjev *Rimskoga martirologija* s približno 5000

povjesničari hrvatske književnosti Branko Vodnik: *Povijest hrvatske književnosti*, (Zagreb, 1913.), Mihovil Kombol: *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, (Zagreb, 1961.) te Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, 2. izdanje, Zagreb, 1993. ne spominju Nikolu Brautića.

Na otoku Lopudu krajem 1566. godine rođen je Nikola koji je svoje školovanje započeo kod dominikanaca na rodnome otoku, a kad je imao nepunih šesnaest godina otac ga je odveo u Rim da nastavi školovanje kod isusovaca u glasovitome Collegium Romanum; isusovci ga primiše u svoj Kolegij kao konviktorca.¹⁷ Brautić je bio uzoran i odličan student pa je tijekom studija stekao mnoge prijatelje.¹⁸ Bio je član akademije *Divae Mariae Annuntiatae Congregatio* koju je 1584. osnovao papa Grgur XIII. U toj je akademiji „imao izobila zgode, da se izvješti u građenju latinskih stihova“ (Körbler, 1912: 12). Kad je završio studije i postao svećenikom 1594. po preporuci svoga učitelja (inače prvoga isusovačkog kardinala) Francesca Toleta, papa Klement VIII. uzme ga za učitelja „Silvestra, sina nećaka svoga Franje Aldobrandinija“ (Körbler, 1912: 12), a bilo je to 1595. ili 1596. godine (usp. Körbler, 1912: 14). Papa je Klement VIII. bio veoma zadovoljan Silvestrovim učiteljem pa mu je 1599. podijelio nekakav beneficij u Trogiru. Trogirski su popovi tražili u Mlecima da se ta papina odluka opozove, ali i pored toga što je Brautić imao moćne zaštitnike i potrošio na parnice silan novac, ipak, kako piše Körbler, nikada nije uživao taj beneficij i njemu „nije poznato, kako se svršila parba zbog onoga beneficija“ (Körbler, 1912: 15). Također u bratovštini sv. Jeronima u Rimu bio je neko vrijeme sindik i godinu dana njezin predsjednik (usp. Dračevac, 1989: 286). Te iste 1599. godine Klement VIII. imenovao ga je kanonikom bazilike sv. Ivana Lateranskoga. Međutim 1600. umro je

latinskih distiha. U rukopisu je ostavio svoju autobiografiju i apologiju, tj. poslanicu *Ad universos Ecclesiae Dei praelatos*. Nije poznato što je napisao na hrvatskome jeziku, ali ga B. Kašić ubraja među hrvatske pisce.“ /www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9333

¹⁷ S Lopuda je u pratnji oca krenuo u Rim 20. kolovoza 1582. gdje je po nečijim moćnim preporukama bio primljen u Rimski kolegij kao konviktorac „*convictores* t. j. među izvanje đake, koji nisu imali postati članovi njihova reda“, tj. isusovac (usp. Körbler, 1912: 9).

¹⁸ „Brautić u onoj poslanici ne govori naširoko, nego pripominje sasvim općenito, da je tamo mladenačke sile posvetio *humanioribus litteris atque philosophiae et sacrae theologiae*. On ne govori ni o tome, kakav je bio njegov uspjeh u naukama, ali od Cerve doznajemo, da je bio izvrstan đak“ (Körbler, 1912: 11).

sarsinski biskup Angelo Peruzzi iz Mondolfa (usp. Ughelli, 1717: 675). Iako Körbler navodi da je biskup A. Peruzzi preminuo 1602. godine, a Crijević i drugi biografi prešućuju taj slučaj, ali prilično detaljno navode kada je i kako papa Brautića imenovao novim sarsinskim biskupom.¹⁹ Dakle, prema riječima samoga Brautića, papa ga je u konzistoriju kolegi- ja kardinala bez ikakve najave i vođenja uobičajenoga procesa, jedno- stavno, mimo njegove volje i dok se on sam tome opirao (*eumque invi- tum etreluctantem*) uz opće odobravanje kardinalskoga zbora proglasio 15. srpnja 1602. biskupom Sarsine kojoj je tada bila pridružena grofovija Bobbio. Jedino Ughelli navodi da je Brautić, Dubrovčanin slavan po knji- ževnosti, bio 45. biskup Sarsine koji je papi Klementu VIII. bio mio i da je dobio spomenutu biskupiju 15. srpnja 1602. godine. Smrću pape Kle- menta VIII. nastupila su vrlo teška vremena u Brautićevo životu.²⁰ Sar- sinska biskupija nije bila samo jedna od najstarijih biskupija u Papinskoj Državi nego i ujedna od najbogatijih, a poznata i kao rodno mjesto naj- većega rimskog komediografa Tita Makcija Plauta (usp. Körbler, 1912: 15). Međutim, kako se biskupija nalazila na obroncima Apenina bila je na zlu glasu zbog brojnih banditskih četa koje su lako nalazile zakloništa u gu- durama planine. „Postavši biskupom u Sarsini Nikola je i dalje ostao u živoj vezi sa svojim zavičajem, i gdje koji se njegov zemljak obratio na imućnog biskupa ako mu je trebalo novaca“ (Körbler, 1912: 19). I obitelj je Aldobrandi imala mnoge posjede u toj biskupiji i uvijek je tražila neke privilegije. Dok je bio živ papa Klement VIII. (30. 1. 1592. – 5. 3. 1605.), znatno manje im je udovoljavao i Brautić, ako se njihovi zahtjevi nisu

¹⁹ „U Sarsini naime ... sjedištu jedne od najstarijih i najbogatijih biskupija u papinskoj državi, umrije 1602. godine biskup Angelo Peruzzi.“ (Körbler, 1912: 15). S. M. Crijević navodi: „In- terea defuncto eius antistite Angelo Perutio, Sarsitanensis ecclesiae sacerdotium vacavit. ... Clemens igitur idoneum illustri adeo ecclesiae sacerdotem praeficere cupiens, ad Brautium animummintendit, qui tunc Lateranensis basilicae sacerdotio sive, uti vocant, canonicatu potiebatur eumque invitum ac reluctantem pontificatu initiari iussit die XV Iulii anno MD- CII. Quo eum loco Clemens pontifex habuerit, *ostendit commendatio* (verba sunt ipsius Brautii in encyclica, quam laudabimus) *in pleno consistorio facta ad sacrum cardinalium collegium, quando sine ulla iformatione etprocessu, ut fieri solet in episcoporum promotione, cum singulari applausu eiusdem sacri collegii episcopum Sarsinatensem declaravit*“ (Crije- vić, 1977: 520).

²⁰ „45. NICOLAUS Brautius, Ragusaeus, literatura clarus, Clementique VIII. charus in paucis, ab eodem Pontifice Sa[r]ssinaeobtinuit Pontificatum, anno 1602. die 15. mensis Julii. Hic mortuo Clemente, de rebus gravissimis apud Paulum V. accusatus ...“ (Ughelli, 1717: 675).

kosili s nekim crkvenim pravom.²¹ Kada je papom postao Pavao V. (16. 5. 1605. – 28. 1. 1621)²², neke njihove zahtjeve nije mogao, ili nije htio, ispuniti biskup Nikola pa su čak nahuškali i neke Brautićeve podanike koji su otvoreno navalili na biskupa i strpali ga 1610. u zatvor njegova ljetnikovca, oduzevši mu tom zgodom sve ključeve čime su si omogućili pristup svemu. „Neposredan povod ovomu nasilju, kaže Brautić, da je bila *captura unius birruarii propter delicta foriecclesiastici*”, ali ova je bilješka suviše kratka i općena, a da bismo iz nje mogli razabrati, što je taj *birruarius* (sbirro, pandur, očito porodice Aldobrandini) zapravo počinio“ (Körbler, 1912: 26). Međutim, Brautić je i pored jakih straža uspio stvar javiti kardinalu Bonifaciju Caetaniju, koji je tada bio papinski namjesnik u Romagni, koji nevjerojatnom brzinom svojim vojnim četama oslobodi biskupa i izvjesti papu Pavla V. o tome događaju. Papa je odobrio taj Brautićev postupak, ali je tada i kasnije više puta Nikolu savjetovao da se odrekne Sarsinske biskupije, a da će mu on dati neku drugu. No Brautić se nije htio odreći svoje biskupije jer mu je davala velike prihode kojima je on u Dubrovačkoj Republici kupovao raznorazne nepokretnine. Vjerojatno je i to, a i Brautićeva velika škrtost, bila uzrokom takva odnosa obitelji Aldobrandini prema njemu.²³ Papu Pavla V. naslijedi nemoćni starac kardinal Alessandro Ludovisi kao papa Grgur XV. (9. 2. 1621. – 8. 7. 1623.) dok se sva vlast nalazila u rukama kardinala Ludovica Ludovisija, čiju je sestru upravo tada oženio Giovanni Georgio Aldobrandini. Kad su se udružila braća Aldobrandini (Giovanni Georgio i kardinal

21 „Ne znamo pouzdano, koji je bio glavni razlog mržnji porodice Aldobrandini na biskupa, no čini se, da je ta porodica očekivala veliku materijalnu korist od njega. Brautić naime sam pripominje u onoj poslanici, da je tri puta izdao više novaca za njih, a i drukčije da je radio sve, što je držao da će im biti ugodno; ali kad se radilo o crkvenom kojem pravu, nije nikako htio ni mogao popustiti. Iz njegovih riječi razabiramo samo toliko, da je on za rečenu porodicu učinio mnogo, što nije bio dužan učiniti, ali da je ona bila nezasitna u svojim zahtjevima“ (Körbler, 1912: 26).

22 Poslije pape Klementa VIII. za papu je 1. travnja 1605. bio izabran Lav XI. koji je već 27. travnja 1605. preminuo.

23 „I dok je živio, kaže Brautić dalje, ovaj je papa svagda štitio njega i prava njegove crkve, pa kad je porodica Aldobrandini vidjela, da mu kod pape Pavla V. ne može naškoditi, nastojala je bar svakom zgodom, da mu život u Sarsini što više ogorči, potičući podanike da, gdje mogu, nanesu što više štete omraženom biskupu, a neki su od tih podanika poticali dapače *facinorosos homines*, da maknu Brautića s ovoga svijeta. A da bi njegovu vlast nad svojim podanicima oslabili, stadoše članovi porodice Aldobrandini raditi oko toga da budu i oni sami i njihova družina odriješeni od sudačke vlasti biskupove“ (Körbler, 1912: 27).

Ippolito) s moćnim kardinalm L. Ludovisijem, bili su veoma uspješni u ocrnjavanju biskupa Brautića papi Grguru XV. tako da je pokrenuo određene institucije i vojsku koja je opet biskupa Brautića zatvorila u Ceuli (zaselak u kojem se nalazio biskupov ljetnikovac) i tako ga oplijenila da je s onim što su mu ostavili tek mogao pokriti golo tijelo (*ad tegendam corporis nuditatem*), a nije ga nitko smio posjetiti, samo jedan svećenik koji mu je svaki dan donosio malo kruha, vina i vode. U zatvoru u Ceuli proveo je puna četiri mjeseca dok je došao „apostolski vikar iz Rima, koji je bio *'homo laicus'* i objavi *'edictus publicus'* da ne imaju nikakve valjanosti određenja, što su učinjena u Brautićevo ime, otkak je on u zatvoru“ (Körbler, 1912: 36). Istovremeno dođe iz Rima drugi komesar koji obavijesti gradove da će se biskupa kroz njih sprovesti u Rim pod „jakom stražom“ ukoliko ne plati „jamčevinu od 12.000 dukata“. U Rim ga je pak trebalo otpremiti, da se tamo dovrši parnica protiv njega“ (Körbler, 1912: 37).²⁴ Stigao je u Rim 4. studenoga 1621. gdje ga je na mulvijskome mostu čekala jaka straža i kroz Porta Angelica odvela u Anđeosku kulu (*moles Hadriana*) da tamo bude „bačen u jednu od onih mračnih i vlažnih izba u zloglasnom *'cortile dell' olio'*“ (Körbler, 1912: 37). I tu je proživio osam mjeseci, a da nikom nije bilo dopušteno da ga posjeti „nego mu se samo na Božić dopustilo, da sluša misu, ali i ovo je dopuštenje bilo gorko, jer je trebalo progutati svu silu pogrda i psovki od stražara i dati im povrh tog za to dopuštenje mnogo novaca“ (Körbler, 1912: 38).²⁵ Tek je 8. 7. 1622. izrečena osuda Brautiću kojom mu se oduzimala biskupska čast i „na deset je godina bio prognat u Perugiju... i odmah je otpremljen u Perugiu“ (Körbler, 1912: 43). Nakon smrti pape Grgura XV. (8. 7. 1623.) za papu

²⁴ „Više je Brautićevih prijatelja željelo položiti onih 12000 dukata, ali su ih protivnici njegovi tako zastrašili, te se nijesu usudili to učiniti. Uza sve to nadoše se četiri čovjeka, dva plemića i dva trgovca iz susjednoga grada Cesene, kojih nijesu zastrašile nikakve prijetnje, nego su uzeli na se jamstvo za prijatelja biskupa. Jedan od te četiri jamca bi je jamačno Ivan Franjo Fattiboni *'comes Piauolae, ecclesiae Sarsinatensis feudatarius'* kojem je kasnije zahvalni biskup namijenio i štampao ovaj epigram: *Servasti, Francisce, fidem tu solus etunus | Inter tot-comites dignus honore comes!*“ (Körbler, 1912: 37). Među posvetnim distisima ovi su upućeni *Ad Ioannem Franciscum Fatibonum Comitem Piauolae Ecclesiae Sarsinansis Feudatarius*. Čini se da nijednom od ostalih jamaca nije ispjevao nijedan distih.

²⁵ „Nesreći Brautićevoj bilo je dakle krivo i tvrdoglavstvo njegovo. Njemu je naime i Grgur XV. ponudio, da će mu dati drugu biskupiju, ako se odreće biskupije u Sarsini. No kao i prije za Pavla V., tako Brautić i sada nije htio na to pristati, pa je papa lako mogao povjerovati njegovim protivnicima, koji sipahu na nj svakojake osvade i klevete“ (Körbler, 1912: 42).

je izabran kardinal Mafej Barberini (kao papa Urban VIII.) koji ga je 8. kolovoza 1624. oslobodio od sužanjstva u Perugii i dopustio mu da dođe u Rim i nastani se u samostanu sv. Onufrija na Janikulu, ali mu nije bilo dopušteno da napusti Rim. „Videći napokon, da ne će više dobiti nazad svoju biskupiju, odluči se 1627. godine vratit u domovnu i dobi za to dopuštenje od pape. ... I tako je naš zemljak 23. rujna 1627. nakon 45 godina izbivanja opet stupio na rođenu grudu, da je nigda više ne ostavi“ (Körbler, 1912: 49).²⁶ Poslije povratka kući pobrinuo se da na posjedu svojih roditelja u Brocima, kod Stona, sagradi i uredi dominikanski samostan isposlovavši za to dopuštenje dubrovačkoga senata i stonskoga biskupa.²⁷ Vrativši se na Lopud, biskup je stanovao zajedno sa sestrom Dobricom u kući uz morsku obalu u čijem se dvorištu nalazila crkvica sv. Jeronima (usp. Körbler, 1912: 65). Biskup je Brautić nenadano bez oporuke preminuo na Lopudu 27. svibnja 1632. i pokopan je pred velikim oltarom u onoj kapelici, koju je on dao napraviti u župnoj crkvi Gospe od Šunja „a grobnicu njegovu pokriva kamena ploča s njegovim biskupskim grbom i ovim natpisom: 'Nicolaο Brautio Episcopo Sarsinae et Comes Bobij. Obit anno Domini MDCXXXII. Mensis Maij XXVII. Aetatis suae LXVI Episcopatus vero sui XXX.'“ (Körbler, 1912: 72 – 73).²⁸ Ostala je nedovršena njegova autobiografija: *Ad universos Ecclesiae Dei praelatos*, najvjerojatnije namjerno.²⁹

²⁶ „Kad postade papom Urban VIII., zauzimanjem glasovitog Dubrovčanina svećenika Petra Benešića dokaza se Brautićeva nevinost, na što je on, pušten na slobodu, povratio se u svoju domovinu“ (Gjivanović, 1912: 94).

²⁷ „Senat mu je dopustio u sjednici od 23. siječnja 1628., a biskup stonski Ambrozije Gučetić, koji je i sam bio dominikanac, pismom od 10. veljače 1628.“ (Körbler, 1912: 55).

²⁸ Crijević donosi: „Ibi in sacra aede, quam Divae Mariae de Bisone nuncupant, in sacello eiusdem Beatae Mariae ab Angelo salutatae, quod suis ipse sumptibus, uti dictum est, aedificandum curavert, cum hac epigraphe in marmore incisa conditus iacet: NICOLAO BRAVTIO EP’O SAR | SINAE ET COMITI BOBII OBIIT A | NO D’NI 1632 MENSIS MAII | 27. AETATIS SVAE LXVI EPIS | COPATUS VERO SVI XXX“ (Crijević, 1977: 531).

²⁹ Obilno je tu Brautićevu poslanicu citirao u njegovu životopisu Crijević i prema njemu Körbler i jedino su ti dijelovi tiskani. Prijepis čitave poslanice nalazi se, prema Stepanić, u Arhivu Male braće u rukopis br. 433: *Zibalbōne* I. = Čulić 265. (Stepanić, 2005: 14). Körbler nagađa: „Sada mogu spomenuti samo još toliko, da je Brautić rečenu poslanicu stao pisati druge godine, otkako se vratio na Lopud,... Može biti, da se pobožni biskup i sam skanjivao izaći pred svijet sa spisom, u kojem se uza svu opreznost piščevu ipak otkrivahu slabe neke strane vladavine crkvene, a u njegovu skanjivanju da ga je zatekla smrt“ (Körbler, 1912: 83).

Kad je dospio u Andeosku tvrđavu, Brautić se latio poezije, čiji su protagonisti mučenici i ostali sveci, tražeći od njih pomoć da ne bi očajavao i skončao u mutnim valovima Tibera. Djelo je prvenstveno posvetio raspetomu Kristu, kako je već rečeno, a potom slijede ostali posvetni distisi.³⁰ Nakon distiha posvećenoga Kristu slijedi posveta papi Urbanu VIII.³¹, a potom su distisi posvećeni petorici kardinala³² (usp. Körbler, 1912: 85) među kojima se na neki način izdvaja distih posvećen raven-skomu nadbiskupu kardinalu Ludoviku Capponiumu³³ kojega moli da otkloni pogriješke koje se nalaze u *Pjesničkom martirologiju* jer je djelo nastalo u gnusnome zatvoru - „in carcere tetro“.³⁴ Preostalih je pet posvetnih distiha Brautić upravio svim biskupima Emilije, zatim svim prelatima svete Crkve, smionom „podložniku“ (*feudatarius*) Ganfrancescu Fattiboniju koji se usudio biti jamac kad su Brautića sprovodili iz Sarsine u Rim, potom distih svim ljudima i na kraju progoniteljima i proganjanju, tj. onomu koji trpi progonstvo. Tim je poretkom ostvario savršenu vertikalnu od Krista do prognanika (a taj je vjerojatno sam Brautić), a svaki distih sadrži manje-više uspješnu igru riječi, npr. distih *Svim ljudima (Ad ones homines): In sanctis Domini, Dominum laudate pussilli | et magni Dominum, quem dcet omnis honos.*³⁵ Slična se igra

³⁰ Detaljan opis sadržaja knjige donosi Körbler: „U knjizi nije dakle obrađen samo martirologij, nego u njoj nahodimo i onu evandeosku nauku o rodu Isusovu od postanka svijeta do Marije prenesenu u 69 latinskih distiha, pa otajstva, što se dodaju riječi 'Isus' u molitvi 'Zdravo Marijo', kada se moli krunica, izrečena u 19 distiha. Sam martirologij obuhvata 626 strana velike četvrtine i sastoji se od 4880 latinskih distiha. Osim toga ima knjiga još 54 nepaginirane strane, na kojima čitamo posvetne pjesme (str. 1. do 4.), popis sviju svetaca i svetkovina, što se pominju u martirologiju, alfabetski uređen po mjesecima i danima (str. 5. do 52.), napokon popis nekih knjiga, što ih je štampao Marko Ginammi (str. 53.). Zajedno s nepaginiranim stranama i natpisnim listom knjiga Brautićeva ima 692 strane u velikoj četvrtini, pa bi štampanje ovakve knjige i danas stajalo lijepu svotu novaca. Naklada njezina bila je, čini se, dosta malena, jer se od nje malo komada sačuvalo do dana današnjega“ (Körbler, 1912: 83 – 84).

³¹ *Ad Cardinalem Capponium Archiepiscopum Rauennae*: „In tenebris exul quid agat, Pater accipe sancte, | Et quod opus debes fratribus esto memor.“ Dakle, želi papu upoznati što je radio kao zatvorenik, a to djelo treba biti opomena ostaloj braći biskupima.

³² Svoj se ovoj petorici kardinala zahvaljuje Brautić što su se zauzeli za nj, dok je nekriv trpio kaznu u zatvoru i istovremeno ističući različite njihove vrline.

³³ „... kardinala Ludovika Capponija, ... jer je bio ugledan književnik;“ (Körbler, 1912: 85).

³⁴ „Aemiliae Patrum Princeps, in carcere tetro | si male tornatum corrige doctus opus.“

³⁵ „U Gospodinovim svetima Gospodina hvalite mali i veliki [ljudi] Gospodina kojem dolikuje svaka čast.“ - savršena igra riječi Dominus i naizmjeničnost glasova 'd' i 'm'.

riječi nalazi u svakome posvetnom distihu, a nešto je izraženija u distihu upućenom svim prelatima svete Crkve: *Discite pastores ex me, pascendo plcere | Principibus, ne vos saeua procella petat.*³⁶ Sasvim otvoreno upozorava sve crkvene prelate da ne slijede njegov primjer ako ne žele na svojoj koži iskusiti strašnu oluju, a čini mi se da Brautić tim smjera na sadržaj poslanice *Ad universos Ecclesiae Dei praelatos* kojoj posvećuje posljednje stihove najljepše pjesme u ovome djelu – *Ad lectorem*. Tu je pjesnik do srži iskren. Najprije priznaje svoje slabo vladanje zakonima rimske metrike i moli čitatelja da uočene pogriješke popravi, a potom kazuje razloge zašto se utekao poeziji i zbog čega je odabrao upravo tu građu da bi na kraju nagovijestio tiskanje svoje „autobiografije“ koje će biti zoran primjer ljudske (pa bili oni visoki crkveni prelati) pohlepe i nezasitnosti zemaljskim dobrima:

Ad lectorem

*In propriis poteris leges optare poesis,
 Vis longare breves, vis breviare facit.
 Obscurum si quid fuerit, durum vel ineptum,
 Iudicio claro corrige, dele, seca:
 Digni sunt sancti, quorum praelara poesis
 Pandat et in caelum nomen et acta ferat.
 Hos ego versiculos³⁷ feci reclusus et exul,
 Carcer et exilium quo leviora forent.
 Neve rigor fragilemque vehemens tentatio mentem
 In desperatas praecipitaret aquas.³⁸
 Et supra vires animus, corpusque gravatum
 Deficerent penitus victa dolore simul.
 Quanta tuli, quare, quando, sub iudice quali,
 Externae gentis, praesul in Vrbe sacra.
 Post aestum, pondusque premens longosque labores
 Quos grave ferre solet pontificatus onus.
 Ad sacros mittenda patres encyclica digna
 Indubia sane credulitate dabit.
 Quae coepit, cum vate stupensloele stupente,
 Cum queruloque querens, flebile claudit opus.*

³⁶ Pastiri učite od mene dopasti se poglavarima pasući stado da vas ne bi udarila strašna oluja.

³⁷ Vjerojatno odraz neoteričkoga načela: „Nam, castum esse decet pium poetam | ipsum, versiculos nihil ncesse est;“ Katul, Gaj Valerije: *Carmina*, 16, 5 – 6. Krasno je i gotovo nezamjetljivo Brautić naznačio bitnu razliku između sadržaja njegove i neoteričke poezije.

³⁸ Stepanić dvoji u terapijsko djelovanje na Brautića njegovo bavljenje poezijom u zatvoru. Usp. Stepanić, 2005: 14.

Körbler piše da i ova pjesma kao i raniji citati iz poslanice pokazuju „da latinski jezik Bruerevićev nije baš uzoran“ (Körbler, 1912: 86), a samo nekoliko stranica kasnije piše da u *Pjesničkome martirologiju* „nahodimo svu silu paranomasija i drugih figura. Obilata su u njemu i takva mjesta, koja nas opominju na ista i slična mjesta u pjesnika rimskih Augustova vijeka. „...Pa i poredbe iz grčke i rimske mitologije nahodimo u njemu izobila“ (Körbler, 1912: 90). Slabom stranom Körbler smatra uporabu nekласičnih riječi, tj. neologizama ne vodeći računa da Brautić piše u doba baroka kojem je srednji vijek u mnogome, pa i leksici, sintaksi, uzor. Izrijekom tvrdi da Brautićevi distisi „ponajviše nijesu drugo, nego parafraza onoga, što o pojedinom svecu ili mučeniku čitamo u rimskom ili italaskom martirologiju“ (Körbler, 1912: 88)³⁹, a više puta spominje kako je Brautić neke pojedinosti dodao kojih nema u spomenutim martirologijima.⁴⁰ Također, veliku je pažnju Körbler posvetio pronalaženju stihova „koji ili nijesu potpuni ili su predugi“ i takvih nalazi upravo devedeset i dva (usp. Körbler, 1912: 92 – 94). S obzirom na tolike tisuće stihova u *Pjesničkome martirologiju* moglo bi se reći da je taj nedostatak gotovo zanemarljiv. U svojevrsnome zaključku piše: „Zasada pominjem samo toliko, da nam i njegov književni rad potvrđuje, kako se u isusovačkim školama nijesu baš strogo u praksi provodila pravila o čistoći latinskoga jezika, što su bila izrečena u znamenitoj njihovoj naučnoj osnovi“ (Körbler, 1912: 86). Da je to sasvim površna i pogrješna Körblerova tvrdnja jasno pokazuju Benedikt Rogačić, braća Bartolomej i Ruđer Bošković,

³⁹ Nisam imao u rukama nijedno izdanje *Rimskoga martirologija* što ga je priredio Cesare Boromini.

⁴⁰ „Ali pored rečenih martirologija biskup je često morao zagledati i u druge knjige u kojima je bio prikazan život i rad pojedinih svetaca. Njegove su naime vijesti više puta obilatije od onih u martirologiju. [...] Martirologij rimski pominje među svecima 4. siječnja i Tita, učenika Pavlova, ali ne kazuje ništa o boravljenju njegovu u Dalmaciji. Brautić pak poslanju tomu njegovu posvećuje osobit epigram (str. 6) ističući, da je Tit na tlu dalmatinskom posijao prvo sjeme kršćanstva. O mučeniku Julijanu, iz doba Antonina, koja se svetkuje 27. siječnja ne kzuje rimski martirologij, odakle je bio, a kod Brautića čitamo da je bio Dalmatinac“ (Körbler, 1912: 90). Cesare Boromeo: *Martyrologium Romanum* za sv. Tita 4. siječnja donosi: „In Creta natalis sancti Titi, qui, ab Apostolo Paulo Episcopus Cretensium ordinatus, et, post predicationis officium fidelissime consummatum, finem beatum adeptus, in ea sepultus est Ecclesia, ubi a beato Apostolo dignus minister fuerat constitutus. Ipsi tamen festivitas octavo Idus Februarii celebratur.“ *Martyrologium Romanum*, <<http://www.liturgialatina.org/martyrologium/35.htm>>. Ovakvi su slučajevi brojni.

Rajmundo Kunić, Bernardin Zamanje i niz drugih naših latinista 17. i 18. stoljeća koji su se školovali u Rimskome kolegiju.

Körbler kao negativnu osobinu Brautićeva *Pjesničkoga martirologija* navodi otuđenost autora od djela.⁴¹ Da je to vrlo paušalna tvrdnja donosim distih koji upućuje, odnosno zaziva svete mučenike Nazara, Celza, Viktora i Inocenta (*Invocatio ad eosdem sanctos mart. Nazarum, Celsum, Victorem & Innocentium simul*) koje moli da ga podupru sa svih strana da ne bi pao na koju od njih: *Este quaternamih, quatuor vos anchora Diui, | Ut latus in nullum, retro nec ante cadam* (Dne 28. srpnja; str. 345). Također u distihu rimskom centurionu sv. Gordijanu veli da će ga više pohvaliti šuteći: (*De S. Gordio centurione Caesareaein Cappad*): *Ille satis Magnum Praesul centurio Gordi | Te laudavit, ego laudo silendo magis* (Dne 3. siječnja; str. 5). Donekle je neočekivan Brautićev odnos u distisima posvećenim Blaženoj Djevici Mariji, iako se zna da ju je za života uvijek na osobit način častio i poštivao. Evo dva distiha u kojima je opjevao rođenje Blažene Djevice Marije: (*De Nativitate B. Mariae Virginis – O rođenju Bl. Djevice Marije*): *Spes hodie nascente Dei genitricis, Iacenti | Certa creaturae, surgere posse datur*. (Dne 8. rujna; str. 410), dok je u sljedećem distihu naslovljenom „Zaziv Blažene Djevice Marije“ (*Invocatio ad eandem B. M. V.*) veoma izražena prisnost, ali mislim da je tu rabljen *nos maiestticum*: *Nos natale tuum votis, tu vota benigna, | Virgo, manu donis excipe nostr tuis*. (Dne 8. rujna; str. 410).⁴²

Jedna je od karakteristika rimske poezije izricanje velikih ili složenih brojeva gdje se najčešće susrećemo s kombinacijom glavnih s ostalim

⁴¹ „Uopće možemo reći, da se u tome pjesničkom djelu gotovo nigdje ne izriču misli ili čuvstva sastavljača njegova, kojemu je uvijek živo pred očima svrha, da u kratkim i zaokruženim distisima izreče o pojedinom svecu ili mučeniku sve ono, što je o njemu zabilježila (sic!) u martirologiju katolička crkva“ (Körbler: 1912: 88).

⁴² U ostalim je marijanskim distisima atmosfera u tim odnosima poprilično hladna, npr.: (*De vigilia Assumptionis B. M. V.*): *Virginis Assumpta noctem vigilemus in hymnis, | Eius ut in festo suscipiamus opem*. (Dne 14. kolovoza; str. 371) – i ovdje se pjesnik izjednačava s ostalim štovateljima Bl. D. Marije što se jasno vidi iz *vigilemus* i *suscipiamus*. Dok je za sam blagdan ispjevao dva distiha: (*De Assumptione B. Mariae Virg.*): *Angelicis comitata choris speciosa triumphans, | Nixa super natum, sidera Virgo petit*. – opisuje sam događaj, ali je oduševljenje događajem neskriveno. U drugome opisuje događaj kada je Presv. Trojstvo okrunilo i uzvisilo Bl. D. Mariju (*De coronatione et exaltatione eiusdem B. Mariae Virg.*): *A Patre caelorum suscepit Virgo Coronam, | Sedit & in primo sub Deitate throno*. (Dne 15. kolovoza; str. 321). Za konačni sud nužno je razmotriti distihe kojim je Brautić opjevao ostale blagdane Bl. D. Marije, tim više što u trećem dijelu obrađuje 15 otajstava presvetoga rožarija.

vrstama brojeva. U distihu o svetoj braći mučenicima Seusipu, Eleusipu i Meleusipu i njihovoj baki Leonili (*De Ss. mar. Speusippo, Eleusippo, et Meleusippo fratribus et Leonilla eorum Auia*): *Sponte Leonilla laeta praeunte Nepotes*, | **Ter gemini** *gladis opposuere caput*. (Dne 17. siječnja; str. 29) uspješno je obavio taj zadatak. Distih o sv. mučeniku Marcelu centurionu s dvanaest sinova (*De S. Marcello centurione mart. cum filiis*): **Bis senos** *internatos Marcellus, ut inter | Sol duodena Poli sydera clara micat*. – „Između dvaput po šest sinova Marcel ...“. (Dne 30. rujna; 533), ali čini mi se da je češća tzv. moderna uporaba tih brojeva kao npr. u distihu koji se nalazi iznad citiranoga: (*De Ss. mart. Ducentum et viginti Africanis* – O dvjesto i dvadeset svetih afričkih mučenika): *Impingua ta diu sanctorum sanguine, fructus | Plus quam centenos Africa fundit humus*. dakle *više nego po stoto dade Afrika plodova* gdje bi vjerojatno ono „*plus quam*“ označila onih dvadeset mučenika, koji su spomenuti u naslovu, ali ne i u distihu.

Rimski martirologij za sv. Serapiona biskupa Antiohije veli da je bio *eruditione clarissimus* (str. 534), Brautić zgodno i veoma lijepo govori kako je postao *veoma slavan učenošću* (*De S. Serapione Episcopo Antiocheno* – O sv. biskupu antiohijskom Serapionu): *Dum vixit noctu calamo pugnabat in hostes, | Voce die, scripto proelia miscet adhuc*. (Dok je živio noću se perom borio protiv neprijatelje, a k tomu još je danju mješao bitke rječju i spisom). Uzmemo li se nasumice distisi, onda će se uvidjeti da ima među njima mnoštvo onih iz kojih struji ljepota antike kada u njima veoma zgodno spominje antičke heroje, junake, mudrace koje gotovo redovito poredi sa sličnim kršćanskim mučenicima i svecima – a razumljivo da ovi potonji uvijek pobjeđuju. Ljepoti ovoga golemog djela pridonosi dah antike koji se očituje, a u cijelom prevladava onaj nastao stvaralaštvom pjesnika Augustova doba. Sam Körbler priznaje da poredbi iz stare grčke i rimske mitologije nahodimo u njemu izobila. Tako se o apostolu Petru kaže da je veći od Enejeva potomka Romula. O apostolskim prvacima na 29. lipnja nalaze se tri distiha: *De Ss. apostolis Prtro & Paulo* – O svetim apostolima Petru i Pavlu u kojem naglašava da je Rim dva svjetla povratio nebesima zadržavši jamstva svetih i davši žrtvovanje; zatim treći distih naslovljen: *De lapsu & martyrio eiusdem D. Petri*

apostoli – „O padu i mučeništvu istoga apostola blaženoga Petra”⁴³ U srednjem je, naslovljenom: *De magnitudine meritorum D. Petri apostoli* – O veličini zasluga blaženog apostola Petra, naglasio imperativima – čuvaj se, rastegni starče od Enejevića jedan je veći čija djela ne može obuhvatiti jedan pentametar: *Parce, tende senex, Aeneademaiores unus | Non te Pentameter, nec tua gesta capit.* (Dne 29. lipnja; str. 295). U distihu: *De Hippolyto sacro & profano* – O svetom i profanom Hipolitu, na svojevrsan način poredi svetoga mučenika Hipolita s Tezejevim sinom Hipolitom⁴⁴. I jedan i drugi su nastradali od konja, ali mučenik je došao na nebo, a poganin u pakao: *Par fuit Hippolytus tractus, non exitus, alter | Fertur ad ima ruens, alter ad alta migrat.* (Dne 13. kolovoza; str. 369). Pored mudroga Nestora, poznatoga iz Homerove *Ilijade*, s kojim se ponosi Pil, kaže Brautić da postoji i drugi Nestor mučenik, kojega časti čitava Tesalija (*De Nestore sacro & profano* – O svetom i profanom Nestoru): *Nestora consilio clarum Pylos incluta iactat, | Martirio iuuenem Thessala terra colit.* (Dne 8. listopada; str. 485). Opće je poznato da je Homerov Nestor bio starac, a ovaj sveti mučenik što ga štuje Tesalija jest mladić – *iuuenem*. Zanimljiv je i distih o rimskome mučeniku sv. Panfilu čije ime pjesnik tumači u pentametri: (*De S. Pamphilo mart. Romano* – O rimskom mučeniku sv. Pamfilu): *Pamphile rite tibi nomen posuere Parentes, | A cunctis cunctos, tu reamatus amas.* (Dne 21. rujna; str. 439). Brautić, obraćajući se Pamfilu, veli da su mu roditelji postavili valjano ime, a ti iznova voljen od svekolikih ljudi, voliš sve. Ovdje je u pentametri pjesnik ostvario izvrsnu igru riječi. Također tumačeći ime *Nikole* kaže da je to grčko ime koje na latinskome glasi *Viktor*, što bi značilo *Pobjednik*. Naime, ime *Nikole*, jednoga od sedam franjevac koji su podnijeli mučeništvo 13. listopada u Mauritaniji,⁴⁵ izvodi Brautić od grčke riječi *nike*

43 „*Lumina restituit coelis Vrbs bina, retentis | Pignoribus sacris, sanctificata datis.*“ i treći: „*Tollitur ad magisalta Petrus, modo lapsus ab alto | Hoc super alta manus Numinis egit opus*“ (Dne 29. lipnja; str. 295).

44 Hipolit je bio lijep mladić i poštivalac djevičanske boginje Atene. Izbjegavao je žene i ljubav. Afroditina je prouzročila da se u njega zaljubi njegova maćeha Fedra. Čuvajući očevu čast, Hipolit je odbio Fedrine ponude i tako na sebe navukao njezinu osvetu. Optužila ga je da ju je htio zvesti i kad je to saznao Tezej, zamolio je oca Posejdona da ga ubije. Posejdon je na Hipolita poslao morskog neman koja je preplašila njegove konje tako da su ga pogazili i ubili. (Usp. Zamarovský, 1973: 135).

45 Neobičan je i sam naslov distiha: *De S. Nicolao mart. sexto ex septem socios.* – O sv. Nikoli šestom od sedam mučenika.

što je razvidno iz heksametra: *Nomen Victori debet victoria palmam*, uz koji je ovaj pentametar: *Pauperus sudor, si negat illa dabit*. (Dne 13. listopada; str. 497). Sličan slučaj nalazi se u distihu o svetim Polikarpu i Teodoru koji imaju također grčka imena: *De Ss. Polycarpo et Theodoro mart, Antiochensis* (O svetim antiohijskim mučenicima Polikarpu i Teodoru): *Si fructum Polycarpus agit, Theodorus in astra, | Munere divino dona recepta refert*. (Dne 7. prosinca; str. 592) gdje je pjesnik tim neobičnim imenima pridružio vrsnu igru riječi, a značenje je distiha otprilike: ako Polikarp i Teodor podižu plod do zvijezda, oni uzvraćaju te darove koji su doneseni s božanskom ljubavlju. Odmah slijedi distih *De S. Servo mart. Africano* – O svetom afričkom mučeniku Severu (Dne 7. prosinca; 592) na osnovi čega Körbler zaključuje da je Brautić kod isusovaca stekao „temeljito obrazovanje u oba staroklasična jezika“, a da je u njihovim školama posebno dobro upoznao latinske pjesnike (usp. Körbler, 1912: 90). Prema njemu problem su pjesniku zadavali složeni brojevi i navodi nekoliko primjera: (*De Ss trigintatribus mart. Romae* – O trideset i tri sveta mučenika u Rimu): *Horrorem timidis Urbis, coelique Beatis | Gaudia, tres & ter dena corona dedit*. (Dne 26. kolovoza; str. 373.), potom: (*De Ss. mart. centum viginti octosociiseiusdem S. Sadoh* – O sto dvadeset osam svetih mučenika prijatelja sv. Sadoha): *Pastorem centum, deni bis, & octo secuti | A saevo palma Rege Sapore ferunt*. (Dne 20. veljače; str. 81); (*De Ss. mart. Fortunato, Felice & viginti septem sociis* – O svetim mučenicima Fortunatu, Feliksu i dvadeset i sedam drugova): *Promicat in bellum dena duobus | Detractis, Felix Pectora Ductor agens*. (Dne 26. veljače; str. 89); (*De Ss. mart. trigintaquatuor sociis eiusdem S. Alexandri* – O trideset i četiri sveta mučenika druga istoga sv. Aleksandra): *Suasit Alexander Christi pro nomine denos | Ter, quatuorque viros velle subire necem*. (Dne 21. travnja; str. 180) ovaj je čini mi se najzanimljiviji i najdovrtljiviji način izricanja broja 34 – *denos ter quatorque – tri puta po deset i četiri*. Može se reći da se Brautić u tome dovijao na sve moguće načine osobito s brojevima preko sto i tisuću kojima su uvijek pridruženi manji brojevi. Ipak se iz navedenih primjera vidi da je radije rabio klasični antički način izricanja nego moderni.

Klasičnomu je filologu osobita ugodnost kad u Brautićevim stihovima naiđe na fraze i izraze koji su mu poznati iz stihova pjesnika zlatnoga

vijeka. Tako u distihu *De capite eiusdem sancti Anastasij* – O glavi sv. Anastazija uporabio je Vergilijevu sintagmu *dives opum: Nil capitis dono misit pretiosius Vrbi*,| *Martyris eximij Persia dives opum*. (Dne 22. siječnja; str. 36),⁴⁶ usp.: „Insula, *dives opum*, Priami dum regna manebant“ (Vergilije, *Aeneis* 2, 22), „Ostia, *dives opum*, studiisque asperrima belli“ (Vergilije, *Aeneis* 1, 14) ili pak: „At secreta quies et nescia fallere vita | *Dives opum* viarum ...“ (Vergilije, *Georgiconlib.* 2, 467 – 468). U sljedećem distihu (*De S. Silvano episcopo Tolosano* – O tolozanskom biskupu sv. Silvanu) susreće se Horacijeva fraza: *sudavit et alsit* – *Pascendo Situanus oues sudavit et alsit*| *In refrigerio praemia larga tulit*. (Dne 27. veljače; str. 77) usp.: „...multa tulit facitque puer, *sudavit et alsit*, ut posset contingere metm (Horacije, *Ars poetica* 413). Također Horacijev izraz ... *horida tempestas* ... uporabio je Brautić u distihu: *Horida tempestas sanctorum caedepatrata*,| *In ceram vertit, saxea corda prius*. (Dne 29. svibnja; str. 249) posvećen: *De Ss. marty. Sisinio, Martyrio & Alexandro* – O svetim mučenicima Ziziniju, Martiriju i Aleksandru. Kod Horacija nalazi se u knjizi *Epoda*: „*Horrida tempestas* caeli contraxit et imbres“ (Horatius, *Eporon lib.* 13, 1). U distihu: *Exhalant animas multi, praecordia quorum* | *Dira fames torquet deficiente cibo*.“ (Dne 23. srpnja; str. 337) posvećenomu: *Demultis Ss. marty. fame pereuntibus* – O mnogim svetim mučenicima umorenim glađu. Prema Vergilijevu: „*Quam vos dira fames, nostraeque iniuria caedis*“ (Vergilije, *Aeneis*, 3, 256). U distihu posvećenomu sv. Ciprijanu opatu (*De S. Cypriano abbate*) koji glasi: *Integer in terris vitae mortaslis agebat*| *Indiges in coelis nunc Cyprianus agit*. (Dne 9. prosinca; str. 595), Brautić je nešto slobodnije uporabio Horacijev početak čuvene 22. pjesme iz prve knjige *Oda* ili *Carmina*: *Integer vitae sceleris que purus* – Neporočan život i čist glede krivnje (*Carmina* I, 22, 1). U *Pjesničkom martirologiju* brojni su odrazi pjesnika Augustova doba, ali je zanimljivo da Brautić te „ukrase“ posuđuje samo od Vergilija i Horacija dok iz stihova ostalih pjesnika nisam naišao ni na jednu frazu. Nedvojbeno je da ima odraza iz Ovidija, Tibula, Propercija,

⁴⁶ Na istoj se stranici nalaze i druga dva distiha posvećena istomu svecu tako citiranom prethodi: (*De S. Anastasio Persa Monacho & mar.*): *Plus potuit Monachus Persarum Regis acerbis* | *Supplicijs, per quae fecit ad Astra gradum.*, a drugom je naslov: *De Virtute Imaginis eiusdem sancti Anastasij*, a sami distih glasi: „*Qualis Anastasius fuerit dum vixit, Imago* | *Daemona cum morbis, si modo visa fugat*.“

Katula samo bi bilo nužno pažljivo obraditi sve stihove kojih ima gotovo deset tisuću u čitavome djelu, a veliku poteškoću stvaraju vrlo loši snimci kojima sam se služio.⁴⁷

U narednome ću odlomku donijeti distihe u kojima je Brautić opjevao svete koji su živjeli ili djelovali u Iliriku ili su pak mučeni na njegovu tlu pridržavajući se uglavnom uobičajenoga kalendara od siječnja do prosinca. U mnogim slučajevima naš je pjesnik stihove dopunio novim sadržajima koji su mu bili poznati, a oni se ne nalaze u *Rimskome martirologiju*. To već vidimo u distisima posvećenim sv. Titu. Također je Brautić za neke mučenike naveo da su iz Ilirika (npr. sv. Ursencije, 14. kolovoza) ili da su mučeništvo podnijeli u Iliriku iako za to nema pokriće u spomenutom *Rimskom martirologiju*. Karakteristično je da najčešće u distisima ne spominje grad ili biskupiju čiji je taj svetac zaštitnik ili zaštitnica. Nedvojeno je da je i Brautić kao i svi ostali naši barokni pisci i znanstvenici stanovnike Ilirika smatrao Hrvatima.

(*De S. Tito episcopo Cretensi discipulo S. Pauli Apostoli* – O sv. Titu biskup Krete, učenik sv. Pavla apostola): *Dilecto, doctoque suo dictavit alumno | Doctor apostolicus dogmata plura Tito.*, (*De missione S. Titi in Dalmatiam* – O poslanju sv. Tita u Dalmaciju): *Prima Titus magni Pauli sacra missio, vastos | Dalmatiae sacro semine seuit agros.* (Dne 4. siječnja; str. 6). Najvjerniji pomoćnici apostola sv. Pavla bili su njegovi učenici sv. Timotej i sv. Tit. Dok u prvome distihu govori da je apostolski doktor veoma mnoge vjerske istine ili nauk vjere diktirao svomu ljubljennom i učenom učeniku Titu. U drugome naglašava da je sv. Tit u prvome svetom poslanju, koje mu je povjerio sv. Pavao zasijao sveto sjeme, tj. kršćanski nauk, po poljima Dalmacije. *Rimski martirologij* ne spominje djelovanje sv. Tita u Dalmaciji.

Za sv. Julijana mučenika, koji se slavi 27. siječnja, *Rimski martirologij* ne navodi odakle je, a Brautić već u naslovu navodi da je on iz Dalmacije: *De S. Iuliano mart. Dalmata.* – O sv. Julijanu mučeniku iz Dalmacije:

⁴⁷ „Martyrologium poeticum sanctorum totius Italiae”, <<https://books.google.hr/books?id=eTdPAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=%22Martyrologium+poeticum+sanctorum+totius%22&hl=hr&sa=X&ved=oahUKEWja7qnrXLbUAhWDPBQKHcuwAKAQ6AEIIDA#v=onepage&q=%22Martyrologium%20poeticum%20sanctorum%20totius%22&f=false>>.

Compleuit martyr cursum felicitis agonis | Cum falsis quando templa ruerre Diis. (Brautić, 1630: 42).

Razumljivo je da je Brautić ispjevao više distiha u čast sv. Vlahe koji je između pol. X. st. i 1190. postao zaštitnik Dubrovnika i Dubrovačke Republike, a slavio se čak na tri datuma: 3. veljače i 9. ožujka (četiri distiha Brautić donosi na 55. stranici). Prvi je naslovljen (*De S. Blasio Episcopo Sebastae & mart.* – O sv. Vlaha biskupu Sebaste i mučeniku): *Pectinibus discerptus Aquis immersus, & ustus | Supplicij vicit Blasius omne genus.* Pjeva kako je svetac raskidan češljevima, a potom uronjen u vode i paljen na vatri, ali je Vlaho „podnio“ svaku vrstu tih mučenja. *De successu Blasij Episc. & mart. ut se praepararet ad martyrium* – O uspjehu biskupa i mučenika Vlaha da se pripremi na mučeništvo: *Expectaturus statuti temporis horam, | Martyrij, Presul Blasius antra subit.* Postojala je priča da je sv. Vlaho pripravljaajući se za neminovno mučeništvo molio među lavovima ispred pećine u kojoj se skrivao.⁴⁸ (*De duobus pueris socijs martyrij S. Blasij mart.* – O dvojici dječaka drugova mučeništva sv. Vlahe mučenika): *Blasius eximius Pueros gaudebat Agonis, | Et socios palmae martyr habere duos.* Zatim pod naslovom: *De septem mulieribus marty. pro collecto sanguine S. Blasij Episc. et marty.* – O sedam žena koje su mučene zarad sakupljanja krvi sv. Vlahe biskupa i mučenika, donosi distih: *Sanguinis ob guttas collectas martyris, omnem | Matronae septem restituere suum.* (Dne 3. veljače; str. 55). Dubrovčani su na osobit način slavili 5. srpnja: *De festivitate Brachii S. Blasii Episcopi et martyri Primarii Reipublicae Ragusinae Patroni* – O blagdanu ruke biskupa i mučenika sv. Vlahe glavnoga zaštitnika Dubrovačke Republike.

⁴⁸ Dioklecijan je za vrijeme svoje vladavine u Rimskom Carstvu proglasio opći progon kršćana. Taj se progon nastavio i za vrijeme Licinija. Za to se vrijeme sv. Vlaho skrivao po planinama Kapadocije. Za svoj je dom izabrao osamljenu i tamnu pećinu iz koje je oprezno izlazio samo noću dijeliti utjehu mučenim i nesretnim kršćanima. Bog mu je dao moć da postane prijatelj divljim zvijerima. One su mu donosile hranu, a on ih je za uzvrat liječio. Agrikolaus, koji je u to vrijeme bio rimski upravnik u Sebastu, izmišljao je najokrutnije muke protiv biskupa. Divlje je zvijeri puštao da izvode svoju „igru“ s kršćanima. Jednoga je dana naredio vojnicima da ulove što više zvijeri. Nakon dugoga traženja naišli su na pećinu ispred koje su mirno stajale divlje zvijeri, a sv. Vlaho se nalazio među njima i molio. Vojnici su se sutradan vratili po njega po Agrikolausovoj zapovijedi. Vijest se brzo proširila pa su svi kršćani izišli iz svojih skrovišta da ga još jednom vide. Putom do grada propovijedao je, a mnoštvo ljudi ga je pratilo. Sv. Vlaho je svoje vjernike bodrio da ustraju u vjeri.

Taj čudesni blagdan Brautić je ispjevao u četiri jampska dimetra koje je jedino tu uporabio:

*Dono recepit inclyta
Caeli, Ragusa brachium
Sui Patroni Blasij,
Colitque Pompa nobili.*⁴⁹ (Dne 5. srpnja; str. 306)⁵⁰

Niko Gjivanović koji je u *Listu Dubrovačke biskupije* objavio 1912. sve Brautićeve distihe o sv. Vlaha i tadašnjem slavljenju relikvije ruke nebeskoga zaštitnika 5. srpnja piše: „Dubrovčani toga dana još i dandanas svetkuju pod nazivom: Prijenos ruke sv. Vlaha“ (Gjivanović, 1912: 94). Kada je Brautić stvarao ovaj *Pjesnički martirologij* blagdan svete braće Ćirila i Metoda slavio se na 9. ožujka, zbog toga se tri distiha posvećena njima nalaze na tome datumu: (*De Ss. Cyrillo et Methodio episcopis Slavorum* – O svetim slavenskim biskupima Ćirilu i Metodu): *Pastores gens Slavae gregi, binasque columnas, | Et totidem templo lumina*⁵¹ *clara dedit.* Dakle, puk slavenski kao pastire i po dva stuba te isto toliko hramu dade slavna svjetla. (*De conversione Slavorum, ab eisdem ss.[sanctorum] Cyrillo et Methodio* – O obraćenju Slavena od tih istih svetih Ćirila i Metodija): *Methodius reges et regina Cyrillus in unum | Slavorum simul duxit ovile greges.* Govori kako su Metod i Ćiril doveli kraljeve i kraljevstva u jedan tor i jedno stado. (*De concessione Divinorum Officiorum in lingua Slavorum intuitueorundem Ss. Cyrilli et Methodij.* – O dopuštenju božanskoga oficija (službe) na slavenskom jeziku naporom tih istih svetih Ćirila i Metoda): *Annuit officium Pastorum Roma rogatu | Slavorum lingua continuare sacrum.* (Dne 3. ožujka; str. 105). Na molbu pastira odobri Rim nastaviti [obavljati] svetu službu na jeziku Slavena. *Rimski*

⁴⁹ Slavni Dubrovnik na dar neba primi ruku svoga zaštitnika Vlahe i to časti s plemenitom svečanošću.

⁵⁰ „To je ujedno jedini epigram u opsežnom njegovu zborniku, u kojem se pominje nešto o Dubrovniku, zavičaju Brautićeve, pa nam već i drukčiji metar njegov odaje, da ga je biskup tek na Lopudu naknadno uvrstio u već gotovo svoje djelo“ (Körbler, 1912: 87). Postoji u Brautićeve *Pjesničkom martirologiju* još jedan epigram na Mrtvi dan, ali je on ispjevan u elegijskim distisima. Navedeni distisi jasno govore da ovaj epigram nije jedino mjesto gdje se Brautić spomenuo svoga zavičaja kako tvrdi Körbler.

⁵¹ Piše pogrešno: *lumiua*.

martirologij zabilježio je o njima samo ovo: *In Moravia sanctorum Episcoporum Cyrilliet Methodii, qui multas illarum regionum gentes cum earum regibus ad fidem Christi perduxerunt*, ne spominje dakle poput Brautića, da su oni „*episcopi Slavorum*“ (Körbler, 1912: 89).

(*De S. Venantio mart. Episcopo Dalmata* – O sv. Venanciju biskupu mučeniku u Dalmaciji): *Dalmatia martyr sacram translatus in Vrbem, | In Lateranensi conditus aede iacet*. (Dne 1. travnja; str. 141.). Brautić se spominje sv. Venancija, ali o njemu zna, kako se vidi u distihu, da je mučeništvo podnio u Dalmaciji i potom prenesen u Sveti Grad (Rim) i potom počiva pokopan u Lateranskoj crkvi. Di Carlo piše da je sv. Venancije bio salonski biskup i da je šireći evanđelje u Dalmaciji podnio mučeništvo u Delminiju oko 270. za Aurelijeva progonstva, a da je pokopan u Lateranu. Na kraju dodaje da se s nekoliko distiha slave [njegova] čudesu i mučeništvo.⁵² Međutim sa sv. Venancijem postoji sasvim drugi „problem“ u našoj povijesti. Naš slavni arheolog Frano Bulić još je 1928. godine u članku „Sv. Venancije prvi biskup solinski i mučenik duvanjski“ ustvrdio da je sv. Venancije kao solunski biskup propovijedao evanđelje među Dalmatima s nakanom da i oni postanu kršćani i da je doživio mučeništvo („*apud Dalmatas martyr effectus*“).⁵³ Kosile su se takve tvrdnje (da je sv. Venancije prvi solinski biskup) s tradicionalnim vjerovanjem da je sv. Dujam bio učenik apostola Petra i da ga je on postavio za biskupa u Saloni.⁵⁴ U vrijeme provale Avara i drugih naroda u Rimsko Carstvo

⁵² Usp. Di Carlo, 1932: 438. Distisi koje citira Di Carlo, a govore o njegovu mučeništvu i čudesima koja je učinio ne odnose se na solinskoga biskupa sv. Venancija, nego na sv. Vinancija kamerinskoga dječaka i mučenika koji je zaštitnik Camerina u pokrajini Macerati u Italiji (*De S. Venantio mart. Puero, et Patrono Camerini*) čiji se blagdan slavi 28. svibnja (usp. Brautić, 1630: 228 – 229).

⁵³ Postoji također mišljenje da je sv. Venancije bio prvi biskup u Delminiju (današnjem Tomislavgradu).

⁵⁴ Katičić piše: „U srednjem se vijeku za salonitansku crkvu tvrdilo da je apostolskoga postanja, da je njezin prvi biskup Domnije bio izravan učenik apostola Petra. No ta predaja nije mogla opstati pred povijesnom kritikom. Koliko se danas zna, prvi bi u Dalmaciji bio okrunjen mučeničkom krunom biskup Venancije. Činjenica što je u Lateranske bazilike kapela, u koju su se u četrdesetim godinama 7. stoljeća prenesene mučeničke moći iz Dalmacije i Istre i tamo se poštovala, bila posvećena upravo njemu, svjedoči o tome da mu se tada među tim mučenicima priznavalo prvenstvo, a starokršćanska je predaja u ono doba bila još živa. I na mozaiku kojim je ukrašena apsida te kapele, a taj potječe iz vremena kada je građena, stoji njegov lik na počasnom mjestu. A biskupski ornat u koji je odjeven ne dopušta nikakvu sumnju u njegov položaj u crkvenoj hijerarhiji“ (Katičić, 1998: 76 – 77). Na više mjesta piše

papa Ivan IV. (24. 12. 640. – 12. 10. 642.) poslao ga je opatu Martinu u Dalmaciju i Istru s mnogo novca da otkupi zarobljene kršćane i da sve- tačke relikvije donese u Rim.⁵⁵

De S. Caio Papa et mart. – O sv. Kaju papi i mučeniku: *Principis agnatus mundi cum fratre triumphat | Fortius aere cui triplex pectus erat.* (Dne 22. travnja; str. 174). Sv. Kajo ili Gajo (papa 17. 12. 283. – 22. 4. 296.) rođen je u Saloni, a *Liber pontificalis* navodi da mu je car Dioklecijan bio ujak. Za vrijeme njegova pontifikata pojavilo se krivovjerje maniheizam kojem se silno protivio i s njim se borio. Podnio je mučeničku smrt 296., ali ne po nalogu Dioklecijana. Sadašnja franjevačka provincija Presv. Ot- kupitelja od nastanka do 1743. nosila je njegovo ime.⁵⁶

(De S. Pollione mart. in Pannonia. – O sv. Polionu mučeniku u Pano- niji): *Ex animo voto completo Pollio bello | Sarmatico dixit, Sarmata tur- ma vale.* (Dne 28. travnja; str. 188). Brautićev distih s onim što se zna o sv. Polionu nemaju ništa zajedničko. Sačuvan je opis njegova mučeništva pa znamo da je bio lektor i voditelj lektorske škole i propovjednik. Kad je rimski sudac Prob zatražio od njega da prinese žrtvu državnim bogo- vima i odrekne se kršćanstva, on je to odbio i održao govor o temeljnim istinama kršćanskoga nauka. Zbog toga je osuđen i spaljen na lomači 27. travnja 304. godine. Čudno je da Brautić nije u nekome distihu proslavio sv. Euzebija, prvoga biskupa Cibalijske (Vinkovci) jer se redovito zajedno spominju sv. Euzebije i sv. Polion.

(De S. Quirino mart. Episcopo Sisciae – O sv. Kvirinu mučeniku i biskupu Siscije): *Martyris egregij praeclara referre Quirini | Facta, per Illyricum Siscia clara solet.* (Dne 4. lipnja; str. 259). Brautić ističe da su

Katičić o toj temi, npr.: „O tijeku i poblizim okolnostima slavenskoga zauzeća zemlje u Dal- maciji vrlo smo slabo obaviješteni. Jedna suvremena vijest je zapis po kojem je papa Ivan IV. (640 – 642), podrijetlom i sam iz Dalmacije, poslao nekoga opata Martina kao svojega pouzdanika da s mnogo novaca proputuje svu Dalmaciju i Istru i da od pogana otkupi zaro- bljenike“ (Katičić, 1998: 163).

⁵⁵ „Opat Martin izvrši počasni nalog, te god. 641 – 642 donese u Rim moći solinskih mučenika, a uz ove i one Maura porečkog biskupa. ... Solinskim mučenicima u počast papa Ivan IV. sa- gradi kapelu u ovoj Krstionici [tj. uz Lateransku baziliku], koju je dovršio njegov nasljednik Teodor“ (Bulić, 1928: 68).

⁵⁶ Di Carlo donosi: „S. Caio Papa fu nativo di Salona; consanguineo di Diocleziano, è chiamato martire per i suoi patimenti a prò della Chiesa e per la sua costanza, benchè non morisse di morte cruenta, ma nei nascondigli, nel 296. A lui il Brautti consacra un distico“ (Di Carlo, 1932: 438).

bila preslavna djela Kvirinova mučeništva i da je Siscija (Sisak) po njima postao čuven u Iliriku. Njegovo se mučeništvo prvi put spominje u tzv. *Martirologiju sv. Jeronima*, koji ga preuzima iz kronike Euzebija Cezarejskoga (iz 309. g.) u kojoj o tome piše: ... *beatus Quirinusepiscopus Siscianus (blaženi Kvirin, siscijski biskup)*, a sačuvan je i spis sa samoga suđenja (*passio*) u kojem dominira Kvirinova nepokolebljivost tijekom ispitivanja i suđenja, a posebno se ističe kako je na kraju suđenja rekao: ... *vere modo sacerdos efectus sum, si me ipsum vero Deo sacrificium obtulero* („zaista svećenikom sam postao ako sam sebe prinio pravomu Bogu kao žrtvu“). Osuđen je bio utapanjem, tj. mlinski kamen mu je vezan oko vrata. Kad je s mosta takav bačen u rijeku dugo je plutao i gledatelje poučavao u kršćanskoj nauku. Na kraju je sam od Boga izmolio da potone i tako završi svoj ovozemaljski život 4. lipnja 303. ili 308. godine.⁵⁷ Mučeništvo sv. Kvirina iz Siscije postalo je diljem svijeta veoma poznato pa ga je čak i kršćanski Horacije, tj. *Prudencije (Aurelius Prudentius Clemens)* 505. opjevao u jednoj pjesmi.⁵⁸

(*De Ss. mart. Domnionie Episc. Saloniae cum octo militibus* – O svetim mučenicima Dujmu, biskupu Salone, s osam vojnika): *Domnio militibus circumdatus octo Soloniae (sic!) | Arentem fuso sanguine tinxit humum.* (Dne 11. travnja; str. 156). U Salonu okružen osmoricom vojnika, proljevši krv, obojio je suho tlo. Dogodilo se to 10. travnja 304. za vrijeme Dioklecijanovih progona. Brautić nije „nasjeo“ poznatoj splitskoj legendi da je sv. Dujam učenik sv. Petra apostola, te je zbog toga Split postao metropolitansko sjedište, a njegov biskup nosio laskavi naslov *Primas Croatiae*. Prema *Žiću svetog Dujma* rođen je u Siriji u bogatoj i uglednoj obitelji. Školovao se na čuvenome kršćanskom učilištu u Antiohiji. Nakon djelovanja u Antiohijskoj biskupiji dolazi u Salonu da tu propovijeda i tu je izabran za biskupa. Za vrijeme progonstva kršćana namjesnik provincije Dalmacije Marko Aurelije Junije po carevu naređenju dao je mučiti i pogubiti Dujma zajedno s drugim mučenicima u gradskome amfiteatru.

⁵⁷ Pored sv. Kvirina biskupa Siscije u Brautićevu *Pjesničkom martirologiju* nalaze se distisi posvećeni sv. Kvirinu tiburtinskom: *De S. Quirino mart. Tiburtino* – O sv. Kvirinu tiburtinskom mučeniku: *Ob spretas caesi veneranda Quirini, | Herculeum Tybur martyris ossa colit.* Zatim na 30. ožujka još tri distiha tomu istom sv. Kvirinu.

⁵⁸ Prva 4 stiha glase: *Insignem meriti virum | Quirinum placitum Deo, | Urbis moenia Sisciae | Concessum sibi martyrem | Complexu patrio fovent.*

Dujma su krišom pokopali vojnici u sjevernome groblju gdje je u 5. st. sagrađena bazilika. Provalom Avara i drugih barbara u Salonu papa Ivan IV. (24. 12. 640. – 12. 10. 642.) poslao je opata Martina s mnogo novca da od barbara otkupi zarobljene kršćane i da u Rim donese relikvije sveta- ca iz Istre i Dalmacije. Tako je dio kostiju sv. Dujma završio u Rimu, u kapelici sv. Venancija u Krstinici Lateranske bazilike. Ostatak je relikvi- ja sv. Dujma na poticaj Ivana Ravenjanina prenesen iz porušene Salone u Dioklecijanov mauzolej, koji je postao splitskom katedralom. Postoje mnoge legende o sv. Dujmu i sv. Anastaziju (Stašu), a najpoznatija je ona da je sv. Dujam učenik sv. Petra apostola i da je živio u prvome stoljeću.

Veoma su zanimljiva dva distiha od kojih je jedan posvećen sv. Marinu, a drugi sv. Leonu: *De S. Marino Diacono Patrono Sancti Marini*. – O sv. Marinu đakonu zaštitniku San Marina. Prvi distih: *Doctus in Arbensis scabra caedere saxa Marinus | Urbe tibi nomen Sancte Marine dedit*. (Dne 4. srpnja; str. 404). Brautić pjeva kako je učeni Marin klesao na Rabu hrapavo kamenje, u gradu dade ime tebi San Marine.⁵⁹ Di Carlo s ovim distihom povezuje i distih: *De S. Leo Illyrico M. Feretri Patro- no* – O sv. Lavu ilirskom zaštitniku Montefeltre.⁶⁰ *Excidisse Leus septem lapicida columnas | Fertur, et in Feretri Monte locasse domum*. Priča se da je klesar Lav isklesao sedam stupova i u Montefeltri zasnovao dom.

(*De S. Apollinare Episcopo, et mart.* – O sv. Apolinaru biskupu i mu- čeniku.) distih glasi: *Excipit a Petro missum per signa Ravenna, | Exi- lio reducem, suscipit Aula Poli*. (Dne 23. srpnja; str. 366). Brautić mu je posvetio distih jer je raširio kršćanstvo u Raveni i na drugoj obali, tj. u našim krajevima. Prema predaji bio je učenik sv. Petra apostola koji ga je postavio za biskupa u Ravenni. Štovanje svetoga Apolinara naročito

⁵⁹ Sv. Marin (? – 366.), rođen je u Loparu na Rabu. Vjeruje se da je bio klesar ili kovač. Za vri- jeme Dioklecijanovih progona pobjegao je s prijateljom Lavom u Rimini, Italija. Sklonili su se u pustinjačke špilje iznad luke. Biskup Riminija sv. Gaudencije stupio je u kontakt s tom dvojicom Rabljanja i zaredio ih za đakone. Sv. Marin obratio je mnoge na kršćanstvo, a slu- žio je onima koji su bili na prisilnome radu zbog vjere. Umro je prirodnom smrću, a relikvije mu se čuvaju u bazilici nazvanoj po njemu. Osnovao je 301. g. Republiku San Marino i sad je njezin zaštitnik.

⁶⁰ „Dei Santi Marino e Leone, ambo nativi di Arbe, tagliapetra (mrta del esc. III), dei quali il primo fu fondatore della republica di S. Marino, e il secondo Vescovo di Montefeltro, è detto (a p. 404; p. 483)“ (Di Carlo, 1932: 438). Međutim na spomenutoj stranici u *Pjesničkome mar- tirologiju* ne nalazi se distih posvećen njemu.

se proširilo u 6. stoljeću diljem Europe pa je stiglo i u hrvatske krajeve, posebno u Istru i na Kvarner.

(*De S. Cristophors mart.* – O sv. Kristoforu mučeniku.), a distih: *Tres Geruli Christi, rara pietate coluntur, | Iste virum, Puerum, cum sene, Virgo tulit.* (Dne 25. srpnja; str. 340) Nekoć je sv. Kristofor bio suzaštitnik Šibenske biskupije, a sada mu je posvećena katedrala u gradu Rabu. U distihu pjesnik ničim ne aludira na nešto nacionalno, nego kaže da se tri nosača Krista, tj. taj sam Kristofor nosio ga je kao muža, a Djevica sa starcem (tj. sv. Šimunom) kao dijete.

Brautić nalazi nekoga sveca mučenika sv. Ursinija iz Ilirika o kojem se ništa ne zna osim onoga što je Nikola ispjevao u distihu koji mu je posvetio pod naslovom: *De S. Ursicio mart. Illyrico* – O sv. Ursiciju mučeniku iz Ilirika, a distih glasi: *Virsicus postquam vicit tormenta ferendo, | Fortior obiecit percutiente caput.* (Dne 14. kolovoza; str. 371).

Sv. Eufemiji Brautić je ispjevao nekoliko distiha: (*De S. Euphemia virg. & mart. Chalcedonen.* – O sv. Eufemiji djevici i mučenici iz Kalcedona.): *Quot multi tormenta mares, Euphemia sola, | Fortius in sacro corpore virgo tulit,* (*De feris ad pedes Virginis prouolutis* – O zvjerima koje su ležale do djevičinih noga.): *Tres ursae, quatuorque feri iacuere leones, | Oranti, donec paruit una trium,* (*De flamma fornacis quae tortores eiusdem virg. incendit.* – O vatri iz peći koja je spalila mučitelje te iste djevice sv. Eufemije.): *In mediis Virgo flammis illaesa canebat, | Egressae sontes quaae rapuere reos,* (*De turba quae incidit in foueam quam S. Euphemia virg. fecerat* – O svjetini koja je upala u jamu koju je učinila sv. Eufemija.): *Per foueam duxit sanctam, Dux missus ab Alto | Lapsa graues poenas turba secuta luit,* (*De obitu in martyrio eiusdem S. Euphemiae* – O smrti u mučeništvu iste sv. Eufemije.): *Este rote procul, ignis & ungula dura recede, | Virgo triumphabit martyr in ore ferae,* (*De paena carnificis S. Euphemiae virg. & mart. Calcedonen.* – O kazni krvnika sv. Eufemije kalcedonske djevice i mučenice.): *Carnificem collum, quia caedere virginis ausus | Exiliens rapuit, comminuitque leo.* (Dne 16. rujna; str. 427 – 428). Brautić je opjevao sv. Eufemiju u šest različitih distiha, ali nigdje ne spominje da je ona zaštitnica Rovinja. Kad se krvnik usudio na djevičin vrat spustiti sjekiru da bi je ubio tada iskoči hitri lav i njega pograbi. U prvome distihu ističe da mnogi muškarci nisu mogli podnijeti muke

koje je pretrpjela ova djeвица. Nakon toga opisuje na koje je sve načine mučena sv. Eufemija, ističući da je mučena na kotaču, potom bačena u oganj koji joj nije naudio – ona je veselo pjevala dok se nalazila u vatri. Potom je bačena pred zvjeri, tri medvjeda i četiri lava koji ne dirnuše djevicu, nego se izvališe pored njezinih nogu.⁶¹

(*De S. Hieronymo S. Eccl. Doctor* – O sv. Jeronimu doktoru Svete Crkve.): *Nulla nec hora, nec ulla dies, Ecclesia nulla, | Quae cessat laudes dicere Dius tuas.* Zaista su vrlo rijetki u čitavome *Pjesničkom martirologiju* ovako zanosni distisi, kao što je ovaj posvećen sv. Jeronimu. Brautić naročito naglašava da ne postoji niti jedna crkva koja oklijeva ijednoga sata kao ni ijednoga dana govoriti pohvale tvoje sveće. Ipak je donekle neshvatljivo da Brautić ne spominje ni Stridon, a ni Dalmaciju da bi tako pokazao da i on i sv. Jeronim pripadaju „istom“ narodu. To je više neshvatljivije jer u ostalim distisima govori o legendarnom lavu sv. Jeronima. Ostali su distisi posvećeni lavu koji je, prema legendi, štitio sv. Jeronima iz zahvalnosti što mu je izvadio trn iz noge. („*De obsequio Leonis D. Hieronymi*. – O ugodnosti lava blaženog Jeronima.): *Aligeri, plerisque Pijis servisse feruntur, | Servivit sancto Bestia saeva seni,* (*De auditu Leonis et intelligentia mandatorum S. Hieronymi* – O lavovu sluhu i shvaćanju zapovijedi sv. Jeronima): *Auditum surdis, alij, mutisque loquelam, | Hicutriusque ferae munus habere dedit,* (*De obedientia et custodia Leonis eiusdem S. Hieronymi* – O lavovoj poslušnosti i čuvanju sv. Jeronima.): *Nulla senis mandata Leodetrectat et instar | Custodis vigilans excubat ante fores,* (*De humilitate et mansuetudine Leonis S. Hieronymi* – O poniznosti i umiljatosti lava sv. Jeronima.): *Quod natura, Deusquenegvit inesse, Ministrae | Custodique ferae sanctus inesse*

⁶¹ Živjela je u doba cara Dioklecijana mlada djevojka Eufemija iz maloazijskoga grada Kalcedona. Rođena je oko 290. g. u uglednoj patricijskoj obitelji. Kao petnaestogodišnjakinju uhićuju je Dioklecijanovi vojnici i budući da se nije htjela odreći kršćanstva, muče je na razne načine osobito okrutno na kotaču. Kad je i nakon toga ostala vjerna Kristu, bacaju je među lavove koji je usmrćuju, ali ne proždiru njezino tijelo. Mučena je 16. IX. 304. Njezino su tijelo pobožni kršćani sačuvali sahranivši ga negdje u Kalcedonu, a kad su dobili slobodu 313. g. na njezinu su grobu sagradili veliku crkvu. Kasnije u doba ikonoklasta, prema legendi, njezin sarkofag se našao u moru i doplovio iz Carigrada do Rovinja. Jedan ribar, vidjevši sarkofag, sa svoje dvije kravice izvuče ga na vrh brijega. Na tome su joj mjestu Rovinjani sagradili crkvu i nju uzeli za svoju zaštitnicu.

facit. (Dne 30. rujna; str. 456 – 457)⁶² (*De Ss. Hieronymo & Augustino E. S. Doctoribus* – O svetom Jeronimu i Augustinu doktorima Svete Crkve.): *Quos ratio, sensusque diu certare coegit, | Discordes, Concors hos amor unus alit.* (Dne 30. rujna; str. 456). Bruerević je vješto iznio velike razlike između ova dva najveća naučitelja Crkve, a kao zaključak nameće se da te nesložne hrani jedna složna ljubav. Doista naš biskup kao pjesnik pravi je „majstor“ igre riječi što zorno potvrđuje i ovaj distih.

(*De Ss. mart. Sergio, et Baccho* – O svetim mučenicima Srđu i Bakhu.): *Dilecti regiterrae, caelique, Priorem | Attamen excessit posterioris amor,* (*De S. Baccho mart.* – O sv. Bakhu mučeniku.): *Ordine posterior, primus suscepithonorem | Verbera neruorum, quemtribuere boum,* (*De s. mart. Sergio* – O sv. Srđu mučeniku.): *It clauis pedibus fixis, rediitque diei | Bis currendo viam, Sergias ante Ducem,* (*De rapere volentib[us] Reliquias Sargij mar.* – O onima koji su htjeli ugrabiti relikvija mučenika Srđa.): *Thesauri sacri fures, egressa sepulchro | Flamma furens, cogit praecipitare fugam.* (Dne 7. listopad; str. 481). Veoma je zanimljivo da je biskup Brautić ovoj dvojici svetih mučenika posvetio po jedan epigram, jer su bili zaštitnici grada Dubrovnika do 927. kada je sv. Vlaho „preuzeo“ njihovu ulogu.⁶³

Dva distiha posvetio je sv. Tripunu zaštitniku Kotora u kojima se pjesnik zaista zaigrao obraćajući se direktno svecu mučeniku. „O veliki Tripune, ti veći dol mnogo činiš šuteći, a ponajviše činiš dok govoriš

62 Di Carlo donosi sve ove Brautićeve dvostihove o sv. Jeronimu i njegovu lavu sa svojim opažanjima: „Al dotissimo S. Girolamo, che, come è risaputo, nacque a Stridone, onore e gloria della Dalmazia, il Brautti dedica parecchi distici. Così a p. 456: mentre in altri distici è ricordato il leone di S. Girolamo nei quali son celebrate le virtù del leone, che fu compagno di vita e custode di S. Girolamo, ne esegui gl'incarichi con sommissione ed umiltà.“ (Di Carlo, 1932: 437).

63 Sveti Srđ i Bakho bili su rimski vojnici koji su postali kršćanima. Prema legendi bili su časnici graničnih postrojbi Rimskoga Carstva na dvoru cara Maksimilijana. Kad se doznalo da su kršćani, bili su vrlo ružno obeščašćeni. Nakon što su preobučeni u ženske haljine, vodili su ih takve gradskim ulicama. Iz Rima su ih poslali u Siriju, gdje su Bakha tukli volovskim žilama dok nije preminuo. Srđu su obuli cipele s čavlima, i takav bio je otjeran sve do Resafa, gdje mu je odsječena glava. Smatra se da su sahranjeni u Resafu, koji se kasnije nazvao Sergiopolis i, osobito u 6. st., postao veliko hodočasničko mjesto. Tijekom kasne antike slavili su ih širom Sredozemlja i tada su im podignute mnoge crkve čak u Carigradu i Rimu. Kasnijim revizijama *Rimskoga martirologija* izbačeni su jer nisu rimski mučenici. Bili su do 972. g. zaštitnici Dubrovnika, a i danas se na brdu Srđu nalazi crkva sv. Srđa podignuta 1284. godine. Vjerojatno je brdo po njoj dobilo ime.

djelima.“ – *Magne Tryphon, multo tu maior agente tacendo | Et faciendo facis plura loquente magis*, naslovljenoga: *De S. Tryphone martyre* – O sv. Tripunu mučeniku. Slijedi distih naslovljen (*De S. Respicio mar. socio S. Tryphonis mar.* – O sv. Respiciju mučeniku i drugu sv. Tripuna mučenika.): *Te Deus aspexit cum respexisse Tryphonem | Impulit, ut fieres par in honore Comes.* (Dne 10. studenoga; str. 551). Drugi je distih zapravo posvećen sv. Respiciju kojega je Bog spazio kad je potaknuo Tripuna da se obazre i da mu postane jednak pratitelj u časti. Inače sv. Tripuna kao sveca mučenika štuju Istočna i Zapadna crkva. Rođen je 232. g. u kršćanskoj obitelji u Lampsaki, a mučeništvo je podnio za cara Decija u Niceji. Presuda je bila da mu se odrubi glava, a tijelo je predano kršćanima koji su ga prenijeli u Kampsadu, a potom u Carigrad odakle je doneseno u Kotor.⁶⁴

(*De S. Mauro martyre Africano Patrono Parencij* – O afričkom mučeniku sv. Mauru zaštitniku Poreča.): *Visendi studio sanctorum limina venit, | Et reperit summum Maurus in Vrbe bonum.* (Dne 21. studenoga; str. 568).⁶⁵ Revnošću je došao na pragove svetih da ih vidi, a otkrio je u Gradu /Rimu?/ najveće dobro. Pod tim istim datumom navodi Brautić još dva distiha: jedan za sv. Maura biskupa Verone, a drugi također za sv. Maura biskupa Cesene, ali nijedan od njih nije mučenik kao što donosi za Maura zaštitnika Poreča.⁶⁶

(*De S. Anastasia martyre* – O sv. Anastaziji mučenici.): *In festo Domini Natalis sanguine prodit, | Veste dealbata martyr Anastasia.* (Dne 25. prosinca; str. 616). U distihu pjesnik veli da je na blagdan Gospodina rođenja krv prolila i ubijelila haljinu mučenica Anastazija.⁶⁷ „Kao patron Zadra spominje Konstantin Porfirogenet svetu djevicu Stošiju

64 „Non manca un distico (p. 551) a S. Trifone, che, quantunque non nato in Dalmazia, è patrono di Cattaro, dove il suo sacro corpo, trasportato da Venezia è seppellito“ (Di Carlo, 1932: 439).

65 „Opat Martin izvrši časní nalog pape Ivana IV. (641 – 642) i donese u Rim moći solinskih mučenika, a uz ove i one Maura porečkog biskupa.“ ...Papa Ivan IV. počeo je graditi kapelu, koja se zove sv. Venancija, uz krstionicu Lateranske bazilike, koju je dovršio njegov nasljednik Teodor (usp. Bulić, 1928: 68).

66 *De S. Mauro Episcopo Veronen: Deposita mitra, baculo contentus agresti, | In silvis vixit, glorificatus obit; De S. Mauro Episcopo Caesena: Tanta fuit Mauri virtus conferret, ut aegris, | Limati tumuli, pulueris haustus opem.*

67 Bizantski je car Nicefor u znak priznanja i nagrade zadarskomu biskupu sv. Donatu za postignuti mir između Karla Velikoga i Bizanta, poklonio 810. moći svete mučenice Anastazije.

(Anastaziju) i svetog mučenika Krševana“ (Katičić, 1998: 274). Prema legendi bila je Rimljanka iz ugledne obitelji koja je živjela u Sirmiju, a djevoja je i udovica mučena za vrijeme Dioklecijana. Po predaji kršćansku je vjeru primila od majke. Udaвши se preko volje za rimskoga patricija Publija, odlučila je ostati djevicom. Muž, zbog toga uvrijeđen, zatvorio ju je u kućnu tamnicu i mučio glađu. Nakon smrti muža oslobodila se kućnoga pritvora i svoje imanje razdjelila siromasima, a život posvetila skrbi za progonjene kršćane. Zbog pomaganja zatočenim kršćanima i ustrajnosti u svojoj vjeri na koncu je zatočena i 25. prosinca 304. mučena spaljivanjem na lomači. Kasnije je pokopana u Sirmiju, a u 5. stoljeću njezine su relikvije preko Rima prenesene u Carigrad.⁶⁸

Nikola je Bruerević stvorio jedinstveno pjesničko djelo u hrvatskoj književnosti. Pjevat je počeo u užasnome, strogome zatvoru Sant Angelo, gdje je nevin proveo osam mjeseci, a potom je bio osuđen na desetogodišnje sužanjstvo u Perugii. Sasvim iskreno je o tome progovorio u pjesmi posvećenoj čitatelju navodeći: *Hos ego versiculos feci reclusus et exul, | Carcer et exilium quo leviora forent*. Stihovi su ga, kako sam priznaje, spasili od očaja: *Neve rigor fragilemque vehemens tentatio mentem | In desperatas praecipitaret aquas*. U svome *Pjesničkom martirologiju* obradio je pravo mnoštvo svetaca s pravim mnoštvom životopisa. Posebnu čar djelu daje to što se njegov pjesnik obilno služio latinskim jezikom kakav se u njegovo vrijeme svakodnevno rabio kako u crkvi tako u školstvu i administraciji pa se nadaje kao „iskvareni“ latinski jezik pisaca zlatnoga vijeka. Brautića je, moglo bi se reći, nužda natjerala na stvaranje stihova, a upravo mu je metrika bila slaba točka i on tu svoju Ahilovu petu otvoreno priznaje i upravo ističe: *In propriis poteris leges optare poesis, | Vis longare breves, vis breviare facit. | Obscurum si quid fuerit, durum vel ineptum, | Iudicio claro corrige, dele, seca*. zato on ne naziva svoje stihove stihovima (*versus*) nego „stihicima“ (*ego versiculos feci*).

Sv. Donat ih je donio u Zadar i sv. Anastazija (Stošija) zaštitnica je grada Zadra zajedno sa sv. Krševanom.

68 „Sveta Anastazija - Stošija“, *Sveci.net*, <<http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/689-sveta-anastazija-stosija>>.

Literatura

- APPENDINI, FRANCESCO MARIA (1803) „Nicolò Brautti“, *Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura de' Ragusei*, sv. II, Delle stampe di Antonio Martecchini, Ragusa, str. 135 – 136
- BRUEREVIĆ, NIKOLA (1630) *Martyrologium poeticum sanctorum totius Italiae et eorum, qui in Martyrologio Romano continentur-cum Christi genealogia et quindecim mysteriis sanctissimi rosarii*, Ex typographia Marci Ginammi, Venetiis.
- BULIĆ, FRANE (1928) „Sv. Venancije prvi biskup solinski i mučenik duvanjski“, *Vjesnik Arheološkog muzeja*, Zagreb, god. XV, str. 55 – 71
- CRIJEVIĆ, SERAFIN MARIJA (1977) *Bibliotheca Ragusina*, sv. 2 i 3, JAZU, Zagreb, str. 519 – 531.
- DI CARLO, EUGENIO (1932) „Il Martirologio poetico di Niccolò Brautti“, *Archivio storico per la Dalmazia*, Roma, god. VII. br. 81, str. 433 – 436.
- GJIVANOVIĆ, NIKO (1912) „Crtice o kultu sv. Vlaha (Distici Nikole Brautića o sv. Vlahu)“, *List Dubrovačke biskupije*, Dubrovnik, god. XII, br. 8:, str. 93 – 94.
- DRAČEVAC, ANTE (1989) „Brautić, Nikola (Braut, Brautius, Brautti)“, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2 Bj – C, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, str. 286 – 287.
- KATIČIĆ, RADOŠLAV, (1998) *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskoga srednjovjekovlja*, Matica hrvatska, Zagreb.
- KÖRBLER, ĐURO (1912) „Život i književni rad biskupa Nikole Brautića Lopuđanina (1566. – 1632.)“, *Rad JAZU*, Zagreb, knj. 192, str. 1 – 96.
- KOLENDIĆ, PETAR (1935) *Biografska dela Ignjata Đurđevića* (uvod napisao P. Popović), Srpska Kraljevska akademija, Beograd, str. 4 i 53.

- SLADE, SEBASTIJAN (2001) *Dubrovačka književna kronika*, (preveo i bilješkama popratio P. Knezović), Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- STEPANIĆ, GORDANA (2000) „Brautić, Nikola (Braut, Brautius, Brautti)“, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, str. 101 – 102.
- STEPANIĆ, GORDANA (2005) *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, doktorska disertacija, Zagreb.
- UGHELLUS, FERDINANDUS (1717) *Italiasacra sive de episcopis Italiae et insularum adjacentium rebusque ab iis praecclare gestis... Opus singulare provinciis XX distinctum in quo ecclesiarum origines, urbium conditiones, principum donationes, remdita monumenta in lucem proferuntur. Tomus secundus: completens metropolitanas earumque suffraganeas ecclesias quae in Aemilia, Flaminiae, Piceni, Umbriaeque Senatorum inclytis Italiae provinciis recensentur. Editio secunda aucta & emendata*, Apud Sebastianum Coleti, Venetiis.
- ZAMAROVSKÝ, VOJTECH (1973) *Junaci antičkih mitova – leksikon grčke i rimske mitologije*, Školska knjiga, Zagreb.